

18. Гуджа против Молдавии [Guja v. Moldova] (№ 14277/04). 2008. URL: http://www.echr.ru/documents/doc/new2009/guja_v_moldav.htm.

19. Vaughn R. The Successes and Failures of Whistleblower Laws. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2012. 368 с.

20. Citizen's awareness and engagement of civil society. ПАСТ. 2015. URL: http://uniter.org.ua/upload/files/PDF_files/Publications/Presentation%20for%20web-site_March%2030_final.pdf.

21. Костенко О.О. Деякі аспекти ролі викривачів (whistleblowers) у протидії правопорушенням. Право України. 2016. № 6. С. 188–194.

УДК 343.7: 340.5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ КРАЇН ЗІ ЗМІШАНИМ (КОНВЕРГЕНТНИМ) ТИПОМ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Соловйова Аліна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст (Міністерство
юстиції України, м. Київ, Україна)

У статті досліджуються питання кримінально-правової охорони власності за законодавством деяких країн зі змішаним (конвергентним) типом правових систем. Актуальність дослідження кримінально-правової охорони власності за законодавством деяких країн зі змішаним (конвергентним) типом правових систем не викликає сумнівів. Актуальність статті пов'язана передусім із глобалізаційними процесами у світі й активною співпрацею країн світу в різних галузях.

У юридичній науці виокремлюють так званий «змішаний (конвергентний) тип правових систем». Відсутній консенсус щодо змісту понять «змішана правова система», «змішаний тип правових систем». Дослідники визначають таке поняття, як сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів романо-германського й англо-американського права.

Проведений аналіз показав, що окрема група країн зі змішаним типом правових систем являє собою сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів права різних правових сімей. У середині групи країн зі змішаним типом кримінально-правової системи спільною є спорідненість не між країнами цієї групи, а між країнами цієї групи та країнами тих правових сімей, які стали основою для запозичення. У правовій системі Ізраїлю є елементи англосаксонської правової сім'ї, зокрема, під час кваліфікації крадіжок.

Зарубіжні вчені вказують, що, з огляду на історію і джерела мальтійської правової системи, можна стверджувати, що вона має ознаки континентальної сім'ї, але яка також поглинула багато особливостей традиції загального права (англосаксонського).

Ключові слова: кримінально-правова охорона, власність, правова система, змішаний тип, злочини проти власності.

CRIMINAL-LEGAL PROTECTION OF PROPERTY UNDER THE LAW OF SEVERAL COUNTRIES WITH A MIXED (CONVERGENT) TYPE OF LEGAL SYSTEMS

Soloviova Alina Mykolaivna,
PhD in Law, Associate Professor, Chief
Specialist (Ministry of Justice of Ukraine,
Kyiv, Ukraine)

The article deals with the issues of criminal legal protection of property under the legislation of some countries with a mixed (convergent) type of legal systems. The relevance of the study of criminal legal protection of property under the laws of some countries with a mixed (convergent) type of legal system is beyond doubt. The relevance of the article is primarily due to the globalization processes in the world and the active cooperation of the countries of the world in various fields.

In legal science, the so-called "mixed (convergent) type of legal systems" is singled out. There is no consensus on the content of the concepts of "mixed legal system", "mixed type of legal systems". Researchers define such a concept as a set of national legal systems that have the most common patterns of development and similar features that have developed both on the basis of local sources of law and by borrowing certain elements of Romano-Germanic and Anglo-American law.

The analysis showed that a separate group of countries with a mixed type of legal system is a set of national legal systems that have the most common patterns of development and similar features that have developed both on the basis of local sources of law and through the borrowing of separate elements of the rights of different legal families. There is a general relationship not between the countries of this group, but between the countries of this group and the countries of the legal families that became the basis for borrowing. In the legal system of Israel, there are elements of the Anglo-Saxon legal family, in particular, when qualifying theft.

According to foreign scholars, given the history and sources of the Maltese legal system, it can be argued that it has features of the continental family, but also absorbed many features of the common law tradition (Anglo-Saxon).

Key words: criminal law protection, property, legal system, mixed type, crimes against property.

Актуальність дослідження кримінально-правової охорони власності за законодавством країн зі змішаною правовою системою пов'язана передусім із глобалізаційними процесами у світі. В.О. Навроцький слушно зазначає, що все більшу роль в Україні відіграє використання позитивного зарубіжного досвіду [1]. Нагадаємо, що входження України до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору визначено стратегічними пріоритетами зовнішньої політики держави [2, с. 275]. Д.В. Каменський вважає, що історичний досвід останніх десятиріч свідчить, що ізоляція (і не в останню чергу правова) – це не вихід, а, по суті, деградація [3, с. 208]. Крім того, самі поняття правової системи та правової сім'ї є одними з найбільш вагомих у юриспруденції, оскільки правова система визначає всю систему правових явищ у державі, сукупність юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив на суспільні відносини.

Дослідження й порівняння такого багатопланового явища, як правова система, в масштабах усього світу є складним завданням. Достатньо згадати, що на правовій карті світу зараз співіснують більше ніж 200 національних, релігійних і міжнародних правових систем [4, с. 707]. Центральним питанням будь-якої класифікації є визначення її критеріїв. Протягом розвитку порівняльного правознавства пропонувалося

багато різних критеріїв класифікації правових систем: роль правових джерел (А. ЛевіУльман), національні ознаки (Созе-Алль), зміст права (А. Арміджон, Б. Нольде та М. Вольф), специфіка виробничих відносин (Йорсі), ідеологічні й техніко-юридичні критерії (Р. Давид), «правовий стиль» (К. Цвайгерт) тощо [5, с. 58].

У юридичній науці виокремлюють так званий «змішаний (конвергентний) тип правових систем». Відсутній консенсус щодо змісту понять «змішана правова система», «змішаний тип правових систем» [6, с. 129]. О.Ф. Скакун визначає таке поняття як сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів романо-германського й англо-американського права [7, с. 351]. Країнами зі змішаними правовими системами є ті, де існують комбінації різнорідних правових і соціальних культур, взаємний вплив і мирне співіснування багатьох правових, релігійних і культурних традицій і звичаїв [8, с. 48].

Л.Л. Кругліков зазначає, що існує чимало змішаних кримінально-правових систем як результат боротьби протилежних тенденцій правового розвитку й політичних орієнтирів. Учений виділяє три типи змішаних систем: 1) як результат поєднання англо-американського та континентального права (Єгипет, Ірак, Камерун, Мальта, Філіппіни, Шотландія); 2) як результат поєднання англійської та мусульманського права (Пакистан, Судан, північні штати Нігерії, окремі штати Малайзії); 3) як результат поєднання континентального й мусульманського права (Лівія, Мавританія). Одна з кримінально-правових систем виступає в них як базова [9, с. 58].

Л.Л. Кругліков не аналізує правову систему Ізраїлю, хоча правова система Ізраїлю являє собою справжню лабораторію порівняльного права. Щодо її належності до тієї чи іншої правової сім'ї серед компаративістів немає єдиної думки. Так, одні вчені-юристи, називаючи Ізраїль державою теократичною, вважають таке право релігійним. Так, Р. Давид зараховує єврейське право до так званої релігійної сім'ї права [10, с. 46]. Інші автори вважають, що переважаючим є вплив права Османської імперії. Поряд із древнім єврейським правом існувало мусульманське право, що діяло в часи Османської імперії на території Палестини (Ізраїль входив до складу Палестини). А Османська імперія, у свою чергу, була підмандатною територією Великобританії (1922–1948). Тому право іудеїв піддавалося також впливу правової системи загального права [11, с. 239]. Правову систему Ізраїлю можна повною мірою охарактеризувати як приклад «змішаної юрисдикції». Доказом цього слугує одночасне функціонування в рамках однієї країни як елементів світського права, вираженого в наявності рис континентальної й англосаксонської правової традиції, так і правових систем релігійного спрямування, передусім іудейського права [12, с. 1490].

Загалом правова система Ізраїлю є унікальним правовим явищем, у межах якого органічно переплітаються та поєднуються риси романо-германського (континентального) й англосаксонського права, а також наявні, хоча й значно обмежено, елементи традиційного єврейського права. У країні діють відразу дві системи релігійного права – єврейська та мусульманська, які застосовуються до представників відповідних конфесій [13, с. 212–213]. Однак із 80-х рр. ХХ ст. єврейське право стало відігравати більш вагомую роль в ізраїльському праві після прийняття ізраїльським Парламентом (Кнесетом) Закону «Про основні принципи права» 1980 р., у ст. 1 якого зазначено: «Якщо суд буде в ситуації, коли неможливо знайти відповідь на певне питання в писаному законодавстві або в прецедентному праві або вирішити його за аналогією, то питання варто вирішити у світлі принципів свободи, правосуддя, справедливості й миру згідно з ізраїльською традицією» [14, с. 160]. Як справедливо зазначає А.Х. Саїдов, правова система Ізраїлю являє собою типову змішану правову систему. У ній утілено елементи

різних юридичних традицій і правових впливів, бо на нинішній території Ізраїлю протягом багатьох століть змінювалися різні правові системи, залишаючи при цьому значний слід у розвитку ізраїльського права [15].

Зважаючи на нетиповість права Ізраїлю, особливу увагу приділимо кримінально-правовій охороні власності в цій державі. Так, у Законі про кримінальне право Ізраїлю, в розд. йюд алеф частини бет «Заподіяння майнової шкоди» цього Закону, розміщено такі глави: про крадіжку; злочини на зразок крадіжки; про пограбування; про злам і вторгнення; крадене майно; злочини щодо транспортного засобу; злочини, скоєні шляхом обману, вимагання та утиски; шахрайство; порушення чужого права володіння; шкідництво. Варто звернути увагу на те, що всі структурні частини цього закону, а саме розділи, глави, статті, частини статей, позначені відповідною літерою єврейського алфавіту: алеф, бет, гимель, далет тощо; глава алеф «Крадіжка». Відповідно до ст. 383 цієї глави, особа вчиняє крадіжку, якщо вона шляхом обману й без добросовісного пред'явлення права бере й уносить річ, що підлягає крадіжці (яка може бути предметом цього злочину), без згоди на те власника та з наміром на час вилучення шляхом вилучення назавжди позбавити власника цієї речі.

Як видно із зазначеного вище визначення, в ньому перераховано низку специфічних ознак цього злочину, які є необхідними елементами складу крадіжки. Предметом крадіжки є річ. Під річчю, яку можна викрасти, ізраїльський законодавець розуміє річ, що має вартість і належить до майна певної особи. Якщо така річ прикріплена до нерухомого майна, то вона включається до предмета злочину після її від'єднання від нерухомості.

Узяття речі саме по собі не є підставою для звинувачення в крадіжці, так як, крім узяття крадіжка, передбачає ще й видалення речі з володіння іншого. Як правило, це відбувається безпосередньо одне за іншим. Якщо річ не переміщена, то дія розглядається як спроба скоїти крадіжку. Будучи законним власником під заставу або законним власником, на правах спільної власності речі, яку можна викрасти, привласнює її шляхом обману для свого користування або для користування іншої особи, яка не є власником цієї речі (бет). Щодо поняття крадіжки, передбаченого частиною (алеф) цієї статті, не має значення, є той, хто бере або користується річчю, членом ради директорів чи посадовою особою корпорації, якій належить річ, якщо при цьому інші обставини в сукупності містять ознаки крадіжки.

А. Аптекман, ізраїльський юрист, указує, що об'єктом крадіжки можуть бути не будь-які предмети й речі, які нас оточують, а тільки ті, які відповідають певним вимогам – мають вартість і є майном особи. Само собою зрозуміло, що навіть дрібна річ, а саме: ручка, олівець, пачка чіпсів тощо, має вартість. І крадіжка ручки за 2 шекеля все одно є крадіжкою за своєю сутністю. Питання в тому, чи буде така особа притягнута до кримінальної відповідальності [15]. У силу ст. 34 йюд заін особа не підлягає кримінальній відповідальності за діяння, яке є малозначним. Із тексту цієї статті випливає, що визначення малозначності в кожному окремому випадку залежить від певних факторів.

Варто звернути увагу, що А. Аптекман помилково називає об'єктом крадіжки предмет, бо об'єктом є суспільні відносини власності. А предметом є те, діючи на що, шкода завдається об'єкту злочину. Він зазначає, що деякі тварини також підпадають під поняття об'єкта крадіжки. Так, відповідно до ст. 393 алеф, передбачено тюремне ув'язнення терміном на 4 роки за крадіжку рогатої худоби [15].

«А якщо людина краде воду, газ? – пише А. Аптекман. – Чи є вони об'єктами злочину щодо крадіжки? Електрична енергія, вода, газ – це схожа, але зовсім інша історія. Злочини, пов'язані з ними, належать до так званих «злочинів на зразок крадіжок» – у Законі про покарання їм присвячена окрема глава» [15].

Мова йде про главу бет: «Злочини на зразок крадіжки». Відповідно до ст. 400 «Взяття електрики, води або газу» Закону про кримінальне право Ізраїлю, той, хто шляхом обману бере або споживає електроенергію, воду, газ, на які він не має право, карається тюремним ув'язненням терміном на 3 роки.

З погляду юридичної конструкції інтерес має тлумачення термінів. Так, наприклад, «узяття» включає отримання володіння шляхом хитрощів; шляхом залякування; «з помилки власника» – при цьому той, хто отримав володіння так, усвідомлює це; (далет) шляхом знахідки, і при цьому той, хто знайшов, передбачає, що за допомогою розумних засобів можна з'ясувати, хто є справжнім власником; «унесення» – це дії, що включають видалення речі зі свого місця, якщо ж річ є такою, що закріплена, то її видалення після повного від'єднання; «власність» – включаючи спільну власність, володіння або право на таке володіння чи управління. Цей висновок запозичений ізраїльським кримінальним правом з англійського прецеденту, сутність якого в такому: людина схопила коня в стайні й перемістила його в інше місце з метою вивести й викрасти. Винний був звинувачений у крадіжці, так як, схопивши коня, він зробив «узяття», а перемістивши його – «унесення» (рішення суду по справі Алон № 59481). Actus reus: – бере й забирає річ, яку можна вкрасти без згоди власника. Mens rea: – шляхом обману, недобросовісно і з наміром назавжди позбавити речі.

Нетрадиційним є розміщення окремої структурної частини норми – санкції, в окремій статті Закону. Так, ст. 384 передбачає покарання за крадіжку.

Основними письмовими джерелами, де містяться норми іудейського законодавства, є Тора (П'ятикнижжя Мойсея), Талмуд, Шулхан – Арух. Тора є серцевиною Старого Завіту, оскільки в ній викладено основне законодавство, дане через Мойсея народу, яке визначає поведінку іудеїв (613 приписів). Старий Завіт в іудаїзмі називається Танах і складається з трьох розділів – Тора (перші п'ять книг Старого Завіту – Закон Мойсеєв), Нев'їм (Книги пророків) і Кетувім (писання). Наведемо послідовно давньоєврейську назву п'яти книг Тори – Береш («На початку»), Шемот («Імена»), Ва-й-ікра («І (Він) покликав»), Ба-мідбар («У пустелі»), Девар («Речі»).

Серед релігійних джерел, що мають історичне значення, варто виділити Законодавство Мойсея, Закон, переданий єврейському народу Богом через Мойсея. У Законі передбачалося три види таких посягань: розкрадання чужого майна, знищення або пошкодження чужого майна і привласнення чужого майна.

Загальна вимога, що визначає ставлення до чужої власності, визначена в останній із 10 заповідей: Не пожадай нічого, що належить ближньому твоєму. За злочини проти власності встановлювалися покарання. Винний повинен «повернути викрадене, що викрав, або відібране, що відібрав, або доручене, що було доручено, або загублене, що він знайшов». Якщо цього не зроблено, особа вважається винною (Лев. 6, 4). Винний повинен також «додати п'яту частину тому, кому належить» (Лев. 6, 5). Він повинен також «за провину свою» принести «Господу і священнику в жертву за провину з отари овець своїх, барана без вад». У цьому випадку «прощено йому, що б він не зробив, усе, у чому він став винним» (Лев. 6, 6–7). Останнє положення вказує на своєрідний інститут зняття судимості; його умовами є повернення викраденого, сплата пені, тобто виконання покарання й принесення жертви. Якщо виконати ці умови не вдається, винного чекало рабство. «Украв – повинен заплатити; а якщо нема чим, то буде проданий для сплати за викрадене їм» (Вих. 22, 3).

У Законі виокремлена крадіжка найбільш цінного майна, що становить основу матеріального стану народу, який займається переважно сільським господарством: вола, осла й вівці. «Якщо хто вкраде вола або вівцю й заріже його або продасть, то п'ять штук великої худоби за вола й чотири вівці за вівцю» (Вих. 22, 1). Якщо ж «крадіжка

справді буде знайдена в руці його живою, від вола аж до осла, до ягняти, то нехай відшкодує удвоє» (Вих. 22, 4). Як бачимо, Закон удвічі збільшує санкцію за викрадення майна з подальшою його реалізацією й розпорядженням на свій розсуд, що цілком зрозуміло, оскільки тварина в останньому випадку може бути втраченою назавжди, в усякому разі повернути його власнику виявиться складніше [16].

Правова система Мальти протягом багатьох століть була основана на римському праві, кодифікованому імператором Юстиніаном. Із приходом ордена Святого Іоанна на Мальту переважання римського права збільшувалося і зміцнювалося. Французьке вторгнення в 1798 році призвело до величезної революції в мальтійському законодавстві й суспільстві. Англійці, яких запросили допомогти у війні проти французів, потім залишилися та принесли із собою зовсім іншу правову систему.

Зарубіжні вчені, зокрема Девід Джозеф Аттард, указують, що, враховуючи історію та джерела мальтійської правової системи, можна стверджувати, що вона має ознаки континентальної сім'ї, але також поглинула багато особливостей традиції загального права (англосаксонського). Іншими словами, це змішана правова система. Мальтійська правова система являє собою ранні спроби об'єднати дві великі сім'ї права [18].

Отже, проведений аналіз показав, що окрема група країн зі змішаним типом правових систем являє собою сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів права різних правових сімей. У середині групи країн зі змішаним типом кримінально-правової системи спільною є спорідненість не між країнами цієї групи, а між країнами цієї групи та країнами тих правових сімей, які стали основою для запозичення. У правовій системі Ізраїлю є елементи англосаксонської правової сім'ї, зокрема, під час кваліфікації крадіжок. Але збережено й національну кримінально-правову традицію, зокрема, у юридичних конструкціях злочинів проти власності. Недоліком варто вважати штучне створення спеціальних норм. Так, існує 4 статті, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення крадіжки різними суб'єктами (крадіжка службовцем громадської організації (ст. 390), крадіжка працівником (ст. 391), крадіжка начальником (ст. 392), крадіжка повіреною особою (ст. 393)). В окремих статтях містяться кваліфікований та особливо кваліфікований склади злочину крадіжки (глава хей «Крадене майно»: отримання майна, здобутого за допомогою здійснення тяжкого злочину (ст. 411); отримання майна, здобутого шляхом учинення злочину середньої тяжкості (ст. 412)). Необґрунтованим з погляду законодавчої техніки є також розміщення в окремих главах Закону посягань на транспорт різного виду (глава бет «Злочини на зразок крадіжки»: крадіжка водного або повітряного транспорту (ст. 401), глава хей 1 «Злочини щодо транспортного засобу»: Крадіжка транспортного засобу (ст. 413 бет)).

Список використаних джерел:

1. Навроцький В. Кримінальне право України в епоху глобалізації. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2010. № 2. С. 140–152.
2. Соловійова А.М. Кримінально-правова охорона власності в Україні в умовах євроінтеграції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 275–277.
3. Каменський Д.В. Порівняльні кримінально-правові дослідження: передумови та завдання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 9-1. С. 205–208.
4. Лук'янов Д.В. Національна правова система України серед сімей правових систем сучасності. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / за заг.*

ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2008. Т. I: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України.

5. Лук'янов Д. Сучасні погляди на проблему класифікації та типології правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4.

6. Палмер В.В. Дві конкуруючі теорії змішаних правових систем. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 128-154.

7. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. Харьков: Эспада, 2005. 840 с.

8. Саміло Г.О. Змішані правові системи: проблеми класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 33 (1). С. 46-49.

9. Кругликов, Л.Л. Сравнительное уголовное право: учебное пособие / Яросл. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. Ярославль: ЯрГУ, 2013. 100 с.

10. Давид Р. Основные правовые системы современности / перевод с французского доктора юридических наук профессора В.А. Туманова. Москва: Прогресс, 1988. 279 с.

11. Цвайгерт К., Кётц Х. Сравнительное частное право: в 2 т. / пер. с нем. Ю.М. Юмашева. Москва: Международные отношения, 2011. 726 с.

12. Даниелян А.С. Становление и особенности правовой системы Израиля как смешанной юрисдикции. *Право и политика*. 2016. № 12. С. 1487-1491.

13. Правовые системы стран мира: энцикл. справ. / отв. ред. проф. А.Я. Сухарев. Москва: НОРМА, 2003. 976 с.

14. Білорицький Г. Єврейське (іудейське) право: джерела та тенденції розвитку. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 157-162.

15. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник / под ред. В.А. Туманова. Москва: Юристъ, 2003. 448 с.

16. Ави Аптекман. Крали, крадут и будут красть? (часть 1). URL: <http://aptekman.co.il/articles/view/1/2050.html> (дата звернення: 11.11.2016).

17. Мировые религии о преступлении и наказании / А.И. Бойко и др.; РИПОЛ классик. Москва, 2013. 339 с.

18. David Joseph Attard / The basics of the Maltese legal system. Vol. I. Malta University Press, 2012. 445 p.

УДК 343.7

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В США В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Тихонова Олена Вікторівна,
доктор юридичних наук,
професор кафедри забезпечення
фінансової безпеки та фінансового
розслідування (Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ, Україна)

Розглянуто окремі злочини, які найчастіше вчиняються на фінансових ринках США. Проаналізовано особливості вчинення корпоративного, іпотечного та інвестиційного шахрайства (як найбільш розповсюджених форм злочинності на фінансових